A KIADÓ JEGYZETE

Adattári sorozatunkban eddig az 1580—1750 közötti időszak hazai *protestáns* művelődési viszonyait megvilágító anyag dominált (csak az 5. kötetben közölt levelek literátor-politikus írói és címzettjei közt volt sok katolikus). Most *jezsuita* anyagot adunk közre, két olyan évtizedből — a XVII. század elejéről —, amikor a rend tartományi és egyetemes vezérkarának különösen nagy szüksége volt friss és pontos értesülésekre a viharosan változó magyarországi és erdélyi állapotokról. Giovanni Argenti (vagy Argenta) olasz származású jezsuita szerzetes 1602-ben érkezett kolozsvári szolgálatra; hamarosan erdélyi viceprovinciális, majd 1608-ban az ausztriai rendtartomány főnöke lett. Magyar vonatkozásban szervező tevékenységéről igen keveset tudunk (különösen ennek átfogó értékelése hiányzik); irodalmi és „tudósító" szolgálatának dokumentumai viszont elég nagy számban maradtak meg. A Kolozsvárról, Krakkóból, Grazból, Bécsből, Prágából küldött tucatnyi levele — jórészt jelentésnek készült. A neki küldött válaszokból az is kiderül, hogy milyen sok levele veszett el. Csonka tehát a közölt, ötven darabból álló Epistolarium; de a magyar politikai, vallási, kulturális viszonyok sok, eddig ismeretlen részletét világítja meg így is. A kolozsvári polgárok jezsuitaellenes rebelliója, Bocskai erdélyi ügyei, az erdélyi és magyar országgyűlések politikai-vallási tárgyalásai megismerését éppúgy új tényekkel és összefüggésekkel gazdagítják a közölt iratok, mint ahogy a moldvai misszióra, Ujfalvi Imre perének katolikus visszhangjára, Pázmányra, s különösen Káldi György bibliafordításának létrejöttére, majd revíziójára és kiadására igen értékes adatokat kapunk (utóbbiakat Lukács László 1956-ban megjelent dolgozata még egy, az Epistolariumból hiányzó 1610. dec. 11-én kelt Aquaviva-levéllel toldja meg; idézi Holovics Flórián, ItK 1962. 229.).

Hogyan jött létre az Argenti-iratok és -levelezés jelen kiadása? Benda Kálmán — föntebb, az utószóban — utalt arra, hogy már 1920 táján kész lehetett Veress Endre, a XVI—XVII. századi erdélyi történeti források kitűnő ismerője a kiadás egy első változatával. Az 1940-es években aztán kalandos sorsa volt a gyűjtésnek. Bizonyosat erről csak a címlapok és a nyomdai kolofon ránk maradt korrektúra-lapjai nyomán lehet tudni. Eszerint legalább háromszor történt kísérlet a gyűjtés megjelentetésére: Budapesten, 1944-ben az akadémia adta volna ki az *Olaszországi Magyar Emlékek* IV. köteteként; Rómában, 1946-ban a Collegium Hungaricum, mint ugyanannak a sorozatnak V. kötetét; végül 1948 körül is lehetett szó a publikálásról (a kolofonban felelős kiadóként Veress Endre neve olvasható, aminek alapján magánkiadvány-tervre is gondolhatunk, a megjelenés helye Pécs lett volna). A fontos az, hogy a pécsi Szabadság nyomda ekkorra már a tördelt utolsó

korrektúra-levonatot is elkészítette, s ezt az egyetlen példányt a gyűjtő és sajtó alá rendező Veress Endre, majd halála után családja gondosan megőrizte. Az értékes unikumra már az 1950-es évek végén fölhívta az Adattár-sorozat szerkesztőjének figyelmét Jancsó Elemér; később Barlay Ö. Szabolcs járult hozzá ahhoz, hogy a levonatot megismerhessük. Ifj. Veress Endrétől vásárolta meg aztán az anyagot a szegedi József Attila Tudományegyetem I. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke, úgy azonban, hogy a család a kiadás jogát önzetlenül átengedte.

Most a jelentéseket és leveleket, az értékes függelékkel s a mutatókkal együtt a Veress Endre által javított, utolsó tördelt levonat fényképes másolataként adjuk közre. A magyarországi gyűjteményekben ma is megtalálható néhány dokumentum összeolvasása arról győzött meg bennünket, hogy az Argenti-kötet Veress egyik leggondosabban készült munkája. Talán összefügg ez a kiadás körüli sok évtizedes herce-hurcával, aminek során a gyűjtő ismételten, alaposan ellenőrizhette s javíthatta a szöveget.

Az elmúlt három-négy évtizedben végzett részletkutatások eredményeit nem volt módunk, de szándékunk se beledolgozni kiadványunkba. Az utószó nagy vonalakban vázol föl olyan képet a Báthoryak korának magyar jezsuitáiról, aminek kialakítását a legújabb, nagyszabású munkálatok — Lukács László, Polgár László és mások vállalkozásai — jelentékenyen elősegítették.

Megjegyzés: A jelen kötet 1947-ben készült pécsi nyomdai korrektúrájának, egy második példányát az MTA Könyvtára őrzi (Ms 841). Ugyanott sok eredeti levélről készült fotómásolatot tartalmaz az Ms 5068/92. sz pallium.